

Juohkimis máinnašuvvon orgánaidda

Čujuheapmi: Ovttavewardásašvuodáláhka (21/2004, 4 §)

Ášši: BARGOMINISTERIJA ALMMOLAŠ ÁVŽŽUHUSAT
OVTTAVEARDÁSAŠVUODAPLÁNA SISDOALLUN

Ovttavewardásašvuodálága 4 § mielde bargoministeriija addá almmolaš ávžžuhusaid ovttavewardásašvuodaplána sisdoallun.

Ovttavewardásašvuodas ja vealaheami gildosiin ásahuvvo Suoma vuodđolága vuodđovuogiatvuodanjuolggadusain. Dáid njuolggadusaid dárkkálnuhttet mángga sierra lágas ásahuvvon vealaheami gildosat sihke bealehis meannudeapmái geatnegahtti njuolggadusat. Eurohpa uniovna lahttoriikkat leat čatnasan ovddidit ovttavewardásašvuoda ja vuostálastit buotlágan vealaheami. J. 2000 addojedje guokte direktiivva (2000/43/EY "rasismadirektiiva" ja 2000/78/EY "bargovealahandirektiiva") ovttavewardásaš giehtadallama dorvvasteami dihte. Direktiivvat leat Suomas biddjon doibmii *ovttavewardásašvuodálágain* (21/2004), mii bođii fápmui guovvamánu 1. beaivve 2004.

Lága dárkkuhussan lea ovddidit ja dorvvastit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama sihke beavttálmahttit vealaheami vuollái gártan olbmo riektesuoji (1 §). Lága mielde virgeoapmahaččain lea geatnegasvuolta buot doaimmainis ovddidit ovttavewardásašvuoda dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat ja dárbbu mielde nuppástuhttit daid diliid, mat eastadit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama. Virgeoapmahaš galgá doaimmainis váldit vuhtii lága dárkkuhusa plánemis, dieđiheamis, resurssaid juohkimis, gohcimis ja bargovugiin sihke heivehanrávvagiid ráhkadeamis ja ođasteamis.

Ovttavewardásašvuodálágas gildojuvvon vealahanvuodustusat leat ahki, etnikkalaš dahje čearddalaš duogáš, riikkavulošvuolta, giella, osku, jáhkku, oaivil, dearvvasvuodadilli, lámisvuolta, seksuálaiešvuolta dahje olbmui gullelaš eará sivva. Etnikkalaš duogáša vuodul vealaheami vára vuolde leat erenomážit etnikkalaš vehádagat, mat Suomas leat ee. románat, juvddálaččat, tatárat, boares ruoššaservoša olbmot ja sisafárrejeaddjiduogáš olbmot sihke Suoma eamiálbmot sápmelaččat. Go nissoniid ja albmáid deaividan vealaheami gaskkas leat mánggat erohusat, galggašii erenomáš fuopmášumi giddet vehádatnissoniid sajádahkii, dárbbuide ja vejolašvuodaide bálvalusaid geavaheaddjin. Buotlágan ovttavewardásašvuoda dorvvasteami dihte virgeoapmahaš galggašii maiddái fuopmášit daid joavkkuid, maid ala vealaheapmi sáhttá čoggot nugo ovdamearkan etnikkalaš vehádatolbmot, geat leat boarásmuvvan, lápmásat dahje gullet sohkabealle- ja seksuálavehádagaidda.

Ovttaveardásašvuodálága gohcin bargo- ja virgegaskavuodain gullá bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide ja etnikkalaš duogáži vuodđudeaddji vealaheami gohcin bargo- ja virgegaskavuodaid olggobealde vehádatváljaolbmo ja ođđa vealahánlávdegotti bargguide (11 §).

Stáhta ja gielddaid virgeoapmahaččain lea ovttaveardásašvuodálága vuodul geatnegasvuohra ráhkadit *ovttaveardásašvuodáplána* (4 §) etnikkalaš ovttaveardásašvuoda ovddideami várás doaimmainis daid osiin go gažaldat lea virgeoapmahašdoaimmain. Ovdamearkan stáhta fitnodatlágádusaid oasil geatnegasvuohra ii guoskka daid hárrjehan fitnodatdoaimma. Vaikke lánka ii gáibitge eará gildojuvvon vealahánvuodustusaid váldima fárrui ovttaveardásašvuodáplánai, sáhtá das mángga virgeoapmahačča buohra leat mearkkašahtti ávki plána váikkuhusa ja viidasut juohkášuvvama dihte. Dárkilut dieđuid plána ráhkadangeatnegasvuodas oázžu lága vuodustusain. Lánka ja dan vuodustusat leat oázžumis Internet - čujuhusas www.finlex.fi (Ovttaveardásašvuodálánka nr 21/2004 ja vuodustusat HE 44/2003).

Ovttaveardásašvuodáplána dárkkuhussan lea ovddidit etnikkalaš ovttaveardásašvuoda ja eastadit nu njuolgggo vealaheami go eahpenjulges vealaheami¹ virgeoapmahačča doaimmain ja doaibmanbirrasis. Plána veahkeha virgeoapmahačča dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat hukset ovtaárvosašvuhtii ja mánggahámatvuhtii vuodđudeaddji doaibmanpolitihka ja bargovugiid. Ovttaveardásašvuoda ovddideapmi virgeoapmahašdoaimmas lea ovttaskas olbmo, iešguđet virgeoapmahačča ja olles servodaga ovdu. Das lea guovddáš vuolggasadji, go ovddiduvvojit bálvalusat sierra geavaheaddji joavkkuid dárbbuid vástideaddjin. Ovttaveardásašvuodáplána lea ođđa gaskoapmi virgeoapmahaččii čuovvut doaimmaidis ja fállujuvvon bálvalusaid bohtosiid ja árvvoštallat daid váikkuhusa etnikkalaš vehádagaid ja eará geavaheaddji joavkkuid oasil. Plána veahkeha virgeoapmahačča maiddái fuopmášit doaimmainis daid vejolaš riskkaid, mat sáhtášedje doalvut dáhtokeahtes vealaheapmái.

Ovttaveardásašvuodáplána sáhtá čatnat eará ovddidanbarggu oassin dahje laktit dan eará gávdnomis leahkki plánaide dahje prográmmaide. Dakkárat leat ee. muhtin gielddain ráhkaduvvon mánggahámatvuodaprográmmat ja rasimma vuostáš doaimmanprográmmat sihke gieldda ruovttuiduhttinprográmmat. Virgeoapmahaččat leat maiddái ráhkadan dásseárvolágas dárkkuhuvvon dásseárvoplánaid, maid sáhtá geavahit ávkin, juos šihttojuvvo, ahte ráhkaduvvo mánggaid lága vuodustusaid gokči ovttaveardásašvuodáplána. Go dásseárvolága leat bárrásiin ođasmahttimin, sáhtá leat dárbu juohke dáhpáhusas ođasmahttit maiddái virgeoapmahačča dásseárvoplánema. Muhtimen sáhtá leat praktihkas vuohkkasamos bargat guovlluguovdasaš ovttasbarggu nu plánaid ráhkadeamis go daid čuovvuma ollašuttimis.

Lága mielde plána galgá ráhkadit dan viidodagas go virgeoapmahačča doaimma luondu dan gáibida. Plána viidodahkii sáhttet lassin váikkuhit mánggalágan dahkkit nugo ovdamearkan báikegotti sturrodat, vehádagaid ossodat bálvalusaid geavaheaddjiin ja vejolaš váttisvuodát doaimma fállamis, váikkuhusas ja bohtosiin.

Iešguđet virgeoapmahaš galggašii jeavddalaččat čuovvut ovttaveardásašvuodáplána ollašuvvama. Seammaláhkai galggašii čuovvut doaimmaid bohtosiid nu, ahte ovttaveardásašvuoda ollašuvvama ja ovdáneami sáhtášii árvvoštallat guhkit áigetávvaliin. Bargoministeriija galgá čoaggit čuovvundieđuid plánain jeavddalaččat. Sierra virgeoapmahaččat ja eará doaibmit dieđihit ja skuvlejit bargiideasat lága ollašuttimis ja sisdoaluin. Lassidieđut ee. www.mol.fi/migration ja www.join.fi/seis

¹ gč. ovttaveardásašvuodálága 6 §, man mielde njulges vealahemiin dárkkuhuvvo dat, ahte geainna nu láhttejuvvo unohabbot go geainna nu earáin meannuduvvo, lea meannuduvvon dahje meannuduvvošii vástideaddji dilis, ja eahpenjulges vealahemiin dat, ahte olggudasat bealehis njuolggadus, vuodustus dahje vuohki doalvu gean nu unohas sajádahkii earáid veardádallamis mielde leahkkiid ektui.

Bargoministeriija ávžžuha, ahte virgeoapmahaččat álggahivčče ovtta veardásašvuodaplánaideaset válmmaštallama nu, ahte plánat gárvánivčče jagi 2005 loahpa rádjai.

Helssegis čakčamánu 9. beaivve 2004

Njunuškoavda Marja Merimaa

Spešialplánejeaddji Sinikka Keskinen

Čuvvosat:

Ovtta veardásašvuodáláhka

Juohkin:

Gávpe- ja industriijaministeriija
 Johtolat- ja kommunikašuvdnaministeriija
 Eana- ja meahccedoalloministeriija
 Vuoigatvuohtaministeriija
 Oahpusministeriija
 Bealuštusministeriija
 Sisáššiidministeriija
 Sosiála- ja dearvvasvuodaministeriija
 Bargoministeriija politihkka- ja ollašuhttinossodagaid ovtta dagat ja joavkkut
 Olgoriikkaministeriija
 Stáhtaráđikansliija
 Ruhtaministeriija
 Birasministeriija

Bivdojuvvo, ahte ministeriijat doaimmahit ávžžuhusaid hálddahussurggiideaset virgeoapmahaččaide ja ovtta bargoorgánaidda:²

Stáhta ja gielddaid virgeoapmahaččat
 Iehčanas almmosvuoigatvuodalaš lágádusat
 Almmosvuoigatvuodalaš searvvit
 Priváhta doaibmit, geat dikšot almmolaš hálddahusbargguid
 Stáhta fitnodatlágádusat
 Álándda eanangotti virgeoapmahaččat, geat fuolahit riikka virgeoapmahaččaide gullelaš bargguin eanangottis
 Sámediggi

Ávzzuhusat leat maiddá oazžumis: www.mol.fi/migration

² Ovtta veardásašvuodálága 4 §

Almmolaš ávžžuhusat ovtaveardásašvuodaplána sisdoallun

Ovtaveardásašvuodáláhka (21/2004) geatnegahtta virgeoapmahaččaid ráhkadit ovtaveardásašvuodaplána etnihkalaš ovtaveardásašvuoda ovddideami várás doaimmainis ja etnihkalaš riegganduogáža dihte dáhpáhuvvun vealaheami eastima dihte (§ 4). Matge eastagat eai leat dasa, ahte plána ráhkaduvvošii viidasut hámis nu, ahte guoskkašii maiddái lága eará vealahanvuodustusaid.

1. Ovtaveardásašvuodaplána ulbmilat

Ovtaveardásašvuodaplána dárkkuhussan lea ovddidit ovtaveardásašvuoda nu, ahte meroštallojit ja govviduvvojit dat rámat, vuogit ja metodat, maiguin virgeoapmahaš ovddida ovtaveardásašvuoda doaimmainis dihto ulbmiliid mielde jotkkolaččat.

Virgeoapmahaš sáhtta ásahit ovtaveardásašvuodaplána ulbmilin ovdamearkan bálvalusaid ja bargiid ovddideami nu, ahte earáláganvuolta dohkkehuvvo ja máhttojuvvo váldot vuhtii buorebut. Ulbmilin sáhtta leat maiddái mánggahámatvuoda lasiheapmi ja ávkingevaheapmi resursan virgeoapmahačča doaimmain.

2. Doaimmaid plánen

Doaimmaid plánen ovtaveardásašvuoda ovddideami várás ja vealaheami eastima várás álgá virgeoapmahačča oahppan árvovuodu ja doaimmanjurda guorahallamis ja vejolaš odđasit árvvoštallamis. Plána ollašuttimiin virgeoapmahaš geahččala buorebut fuopmášit buotlágan vealaheami, darvánit dasa ja eastadit dan ovddalgihtii.

Plána ráhkadeami lea heivvolaš álggahit dáládili árvvoštallamiin ja govvidemiin. Seamma háve sáhtta maiddái kártet dálá ráhkadusaid ja doaimmaid, maid vejolaččat sáhtášii geavahit ávkin ovtaveardásašvuodaplánemis. Plánen galggašii vuodduvvat, juos vejolaš, sisafárreaddjiid ja etnihkalaš joavkkuid sturrodaga ja ráhkadusa guoski luohtehahti dieđuide ja árvvoštallamiidda sihke virgeoapmahaččaid sin guoski čielggadusaid bohtosiidda.

Doaimmaid plánemis galggašii vuhtii váldit sihke 1) buohkaide dárkkuhuvvon bálvalusaid ja 2) vejolaš sierradoaimmaid, maid lea dárbu fállat vehádagaide. Buohkaide dárkkuhuvvon bálvalusaid oasil árvvoštallo ovdamearkan dat, man bures dat vástidit sierra vehádagaide dárbbuide, makkárat sin duodalaš vejolašvuodát leat geavahit sierra bálvalusaid ja makkár vejolaš eastagat leat fuopmášuvvon bálvalusaid fállamis. Sierradoaimmaid oasil árvvoštallojit daid doarváivuohta, kvalitehta ja ožžojuvvon vásihusat nu bálvalusbuvttadeaddji go geavaheaddji perspektiivvas. Nu buohkaide fállajuvvon bálvalusaid go sierradoaimmaid plánemis ja ollašuttimis lea dárbu váldit vuhtii áššáiosolaš hálldahusa strategiijaid ja politihkkaprográmmaid sihke bohtosiid.

Vealaheami fuopmášepmi

Vealaheami fuopmášepmi lea vuolggasadji ja eaktu ovttavewardásašvuoda ollašuvvamis virgeoapmahačča doaimmain. Ovttavewardásašvuodaplána ráhkadeamis gártá árvvoštallat dálá doaimma ja rávvagiid ovttavewardásašvuoda ja sihkkarastit, ahte virgeoapmahačča doaimmanrávvagiin, sierralágan plánain dahje prográmmain eai leat ávdnasat, mat ásahit olbmuid sierraárvosaš sajádahkii etnikkalaš duogáža vuodul. Mánnggavuodot plánas galgá virgeoapmahačča addin rávvagiid guorahallat maiddá eará vealahanvuodustusaid oasil. Go virgeoapmahaš lea rávvagiid attedettiin dábaláččat vuodustallan ja vihkkehallan daid fuolaláččat, sáhtá leat váttis dovdát dain njulges dahje eahpenjulges vealaheapmái gullevaž áššiid. Danin leage sivva leat kritihkalaš iežas rávvagiid ja bargovugiid árvvoštallamis ja figgat geahččat daid maiddái čuožahagaid ja geavaheaddjiid perspektiivvas.

Erenomážit eahpenjulges vealaheami hoksán ásaha hástalusaid bargiid didolašvuoda lasiheapmái ovttavewardásašvuodagažaldagain. Eahpenjulges vealaheami árvvoštallama dihte galggašii fuopmášit daid rašes oktavuodaid, main vehádagat sáhttet gártat herkket unohas dillái dahje joba olggušuvvot ja galggašii plánet doaimmaid daid eastima dihte. Dakkár hearckes dáhpáhus sáhtá leat ovdamearkan vuodđoskuvlla álgaheapmi, man sáhtá álkidahttit earret eará ordnemiin doarjjahámiid beaivedivššu ja ovdaskuvlla doaimmaide sihke plánemiin ruovttu ja skuvlla odđa ovttasbargovugiid. Sierra vealahanvuodustusaid buohta lea dárbu guorahallat áššiid maiddá sohkabealleperspektiivvas. Nissoniid ja albmáid eallinbirrasat, vásáhusat ja doaimmanvejolašvuodát leat earáláganat ja dan sivas maiddá vealaheapmi sáhtá oazžut sierralágan hámiid.

Vealaheapmái darváneapmi

Virgeoapmahaš galgá váldit vuhtii lága ulbmiliid ovttavewardásašvuoda dorvvasteami dihte buot doaimmainis. Ovttavewardásašvuodaplána galggašii dan dihte sisttisdoallat doaimmabijuid ja vugiid dakkár dili várás, mas virgeoapmahaš gártá reageret doaimmanbirrasis fuopmášuvvon vealaheapmái.

Dakkár dilli sáhtášii boahit ovdan ovdamearkan bálvalusaid dahje eará doaimma (ovdamearkan skuvlejupmi) oastima ja ruhtadeami oktavuodas. Juos boahá ovdan, ahte välljejuvvon bálvalusbuvttadeaddji ii meannut bealeheamet buot áššehasjoavkkuiguin, galgá virgeoapmahaš reageret fuopmášuvvon vealaheapmái lága gáibidan vugiin. Seamma guoská diliid, main virgeoapmahažzii evttohuvvo ovttavewardásašvuodalága vuostásaš meannudanvuohki, nugo ovdamearkan guodđit etnikkalaš vehádatolbmuid dahje lápmašiid doaimma olggobeallái.

Plána ráhkadeami oktavuodas lea vejolaš maiddá smiehttat doaimmaid vejolaš konfliktadiliin. Muhtin báikegottiin leat jo vuodđuduvvon mánnggaámmátlaš joavkkut, mat dárbbu mielde sáhttet darvánit vejolaš konfliktadiliide viehka johtilit. Seamma go leat ráhkaduvvon málet rihkkosiid soabahallamii diliin, maida laktásit etnikkalaš ruossalasvuodát. Eanaš báikegottiin leat vuodđuduvvon ja skuvlejuvvon sierralágan kriisajoavkkut, maid doaimmain sáhtášii váldit vuhtii maiddá vejolaš etnikkalaš konfliktadiliid mañnediliid dikšuma.

Vealaheami eastadeapmi

Seammalágan meannudeapmi ii álo dáhkit ovttavewardásašvuoda ollašuvvama, go olbmuid vuolggasajit ja vejolašvuodát molsašuddet olbmuid mielde. Lága dárkkuhusa mielde, plánai galggašii bidjat geavatlaš doaimmaid etnikkalaš vehádagaid ja sisafárrejeaddjiid oazžuma dihte ovttaárvosaš sajádahkii virgeoapmahačča plánen, jođihan ja/dahje fállan bálvalusaid geavaheaddjin. Dakkár *positiivvalaš sierradoaimmat* sáhttet leat earret eará rávvenbálvalusat, tulkabálvalusat, sierragielat prošyrat ja eará diedihanmateriálat, iežasgielat bálvalusat ja diedihandilálašvuodát,

elektrihkalaš gulahallama buorideapmi ja fállan sihke vehádagaidda gullelaš kulturgažaldagaid ja sierradiliid vuhtiiváldin virgeoapmahačča doaimmain ja bálvalusaid fállamis.

Dehalaš livčče maiddái váldit ovddalgihtii vuhtii ovdáneami ja dan mielddis bohtán hástalusaid. Plána sáhttáge sisttisoallat nu dalán ollašuhhton doaimmaid go guhkit áigge ovddidandoaimmaid. Vuoi ovttavewardásašvuolta sáhtášii ollašuvvat, galgá dasa gullelaš eavttuid ja vejolašvuodaid váldit vuhtii virgeoapmahačča ráhkadan strategijain, boadusulbmiliin, politihkalaš prográmmain, láhkaválmmaštallamis jna. Guovddáš doarjjadoaimma, mainna sáhttá eastadit buotlágan vealaheami, lea bargiid ja doaimmanbirrasa guoski skuvlen vealaheami fuopmášeami ja dasa darváneami dihte.

Áššehasa dárbbuin vuolgi bargovuohki dáhkida buoremus vejolašvuodaid sierra joavkkuide ávkašuvvat fállajuvvon bálvalusain. Vuoi áššehasa dárbbut sáhtášedje ollašuvvat vehádagaidda oasil, dárbbášuvvo dávjá beavttálmahtton rávven guoskkadin bálvalusaid dárkkuhusa ja daid geavaheami. Buot doaimmabijut, mat ovddidit vehádagaidda didolašvuoda iežaset vuoigatvuodain ja geatnegasvuodain, dorjot maiddái ovttavewardásašvuoda ollašuvvama.

Rivttes dieđu juohkin lea dehalaš oassi ovttavewardásašvuoda ovddideamis. Diedihit galggašii sihke viidát olbmuid muhto maiddái sierra uhcit joavkkuide. Almmolaš dieđiheami vehkiin sáhttá eastit ovttabealat miellagovaid riegádeami ja ovddidit miehtemielalaš jurddašeami vehádagaidda birra. Virgeoapmahaš galggašii maiddái darvánit ođasdoaimmahussii, mainna sáhttá leat váikkuhus vehádagaidda sajádahkii, giehtadallamii ja sidjiide čuoheci jurddašvugiide. Dieđu juohkimiin dihto smávva jovkui virgeoapmahaš fas sáhttá sihkarastit, ahte earret eará olbmot, geat leat váras deaividit vealaheami, eará áššehasat sihke ovttasbargoguoimmit ožžot dieđu virgeoapmahačča ovttavewardásašvuoda ovddidandoaimmain.

3. Doaimmaid ja plána čuovvun

Virgeoapmahaš galggašii čuovvut ja árvvoštallat jeavddalaččat nu ovttavewardásašvuodaplána ollašuvvama go doaimmaidis bohtosiid ovttavewardásašvuoda perspektiivvas. Čuovvuma ollašuhthin-vugiid ja áigerájáid galggašii bidjat plána oassin.

Ovttavewardásašvuodaplána ollašuvvama čuovvun

Čuovvumiin ovttavewardásašvuodaplána ollašuvvama virgeoapmahaš sáhttá sihke ovddidit doaimmaidis ja ođasmahttit plána sisdoaluid vástidit dakkár dárbbuid, mat vuosttas plána ráhkadeamis eai leat kánske máhtton váldot vuhtii. Ožžojuvvon vásáhusaid vuodul lea maiddái álkit čiekŋudahttit ja dárkkáluhttit plána sisdoaluid praktihka doaimmabijuid oasil. Plána ollašuvvama čuovodettiin lea buorre čuoččat dieđuid ja kritihka maiddái sierra vehádagaidda. Plánai livčče buorre merket čuovvuma konkrehtalaš áigerájáid, ovddasvástideaddjiid ja sierralágan vugiid ja metodaid, mat čuovvumis geavahuvvojit.

Virgeoapmahačča doaimmaid bohtosiid čuovvun

Virgeoapmahašdoaimma bohtosiid čuovvun lea dehalaš erenomážit eahpenjulges vealaheami oasil. Bohtosiid árvvoštallamiin ja veardádallamiin virgeoapmahaš geahččala fuopmášit vejolaš eahpenjulges vealaheami váikkuhusa bohtosiidda eará dahkkiid lassin, mat čilgejit ášši. Virgeoapmahašdoaimma bohtosiid čuovvuma ovttavewardásašvuoda hárrái sáhtta muhtin muddui ollašuttit eará čuovvunproseassa oktavuodas (statistihkat, golut jna.). Suomas ii leat vejolaš ráhkadit statistihkaid etnikkalaš duogáza vuodul. Dan sadjái sisafárreaddjiid buohta sáhtta geavahit eatnigiela čuovvunvuodustussan, eará etnikkalaš vehádagaid buohta galggašii gávdnat molssaevttolaš vugiid. Dákkár čuovvuma hámit leat ovdamearkan áššehasaid bálvaleaddjiide dahkkon jearahallamat, sierračilgehusat, čuovvunčoahkkimat ja eará dilálašvuodát. Čuovvumis livččii dehalaš váldit vuhtii maiddái vehádagaid iežaset oainnuid ja vásáhusa dili ovdáneamis. Muhtin báikegottiin leat ovdamearkan ordnejuvnon virgeoapmahaččaid ja románaservošiid oktasaš bargočoahkkimat, gos lea ságastallon sierra virgeoapmahaččaid fállan bálvalusaid ja bargovugiid ovddideamis sihke árvvoštallon ovttas románaid dilli báikkálaččat sierra eallinsurggiin (skuvlejupmi, barggolašvuolta, dearvvasvuolta jna.).

4. Doaimmaid árvvoštallan

Ovttavewardásašvuodaplána ollašuvvama ja virgeoapmahačča doaimmama bohtosiid čuovvumis ožžojuvvon dieđuid galgá árvvoštallat nu viidát go vejolaš. Árvvoštallama vuodul sáhtta divvut plána ja ovddidit doaimmaid dili buorideami várás.

Virgeoapmahačča doaimma ovttavewardásašvuoda árvvoštallan lea viehka odđa ášši eage dan mihtideami várás leat čielga, stáđásmuvvan mihtárat. Ovdamearkan EU ruhtadan Join - prošeakta lea bárrásiin geahččaleamen báikkálašvirgeoapmahaččaid atnui oaivvilduvvon ovddidan- ja árvvoštallanbargoneavvu *Dásseárvvu ráidallasat*. Ovdalis máinnašuvvon gaskoapmi lea dárkkuhuvvon virgeoapmahačča iešárvoštallama ja bargoservošiid ovttavewardásašvuoda ja mánggahámatvuoda ovddideami veahkkeneavvun ja lea fidnemis sihke cd - rom hámis ja elektrihkalaš internetsiiduoin www.join.fi

5. Ovttasbargu

Vuoi ovttavewardásašvuodaplána sisdoalut vástidivčče vehádagaid duodalaš dárbbuid, virgeoapmahaš galggašii bargat ovttasbarggu vehádatervviiguin, ovttasumiiguin ja organisašuvnnaiguin plánemis, dieđiheamis ja čuovvuma sihke árvvoštallama ollašuttimis.

Ovttavewardásašvuodaplánain galgá giddet erenomáš fuopmášumi románaid dillái ja sápmelaččaid rivttiide eamiálbmogin. Sámediggi ovddasta sápmelaččaid ovttasbargo- ja ráđđádallanorgánan heilla riikkas ja lassin sámeáššiid ráđđádallangottis lea sápmelaččaid guoski áššiid oktiiheivehanbargu. Ovttasbargoorgánan sáhttet doaimmat maiddái sámesearvvit ja báikkálašovttastumit. Románaáššiid ráđđádallangoddi (RONK) sihke leanahálddahusa oktavuodas doaimmi guovlluguovdasaš ráđđádallangottit sáhttet doaimmat ovttasbargoorgánan ovttavewardásašvuodaplánemis románaservviid ja báikkálaš románaovttastumiid lassin. Sisafárreaddjiid servviid ja báikkálaš ovttasumiid lassin Etnihkalaš gaskavuodaid ráđđádallangottis (ETNO) leat ovddastuvvon stuorámus giella- ja kulturjoavkkut.

Mánggavuđot plánaid oasil livččii dehalaš bargat ovttasbarggu Riikkadási Lápmásiidráđiin (VANE), gieldda lápmásiidráđiiguin ja lápmásiidservviiguin.

Eará vealahanvuodustusaid oasil ovttasbargoorganat sáhtášedje leat ovdamearkan SETA rs. (seksuála- ja sohka-beallevehádagat), searvegottit ja sierra oskkoldatovttastumit, sierra ahkejoavkkuid ovddasteaddji searvvit ja organisašuvnnat nugo Boarrásiidbarggu Guovddášlihttu ja Nuoraidáššiid ráddádallangoddi (NUORA). Ovttasbarggu lea buorre bargat maiddái sohka-bealleid gaskasaš dásseárvvu ovddideaddji servviiguin ja Dásseárvvoáššiid ráddádallangottiin (TANE).

Ovttaveardásašvuodaplánemis nu plánaid go doaimma bohtosiid čuovvumis lea dehalaš ráhkadit viiddis ovttasbarggu bargiid ja sin ovddasteaddji servviiguin. Ovttasbarggu lea dehalaš earret bargiid ovddideami (ovdamearkan bargiidskuvlema) dáfus, maiddái dan dorvvasteapmin, ahte virgeoapmahačča ovttaveardásašvuodaplána guovddáš sisdoalut bohtet bealeheamet sierra bargiidjoavkkuid dihtui.

6. Ovttaveardásašvuodaplánema sierragažaldagat sámiid ruovttuguovllus

Sápmelaččaide lea eamiálbmogin dorvvastuvvon vuodđolága njuolggadusain vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Sáme kultuvrai sámiid ruovttuguovllus gullet árbevirolaš ealáhusat nugo boazodoallu, guolástus ja meahcástus.

Stáhta guovddášhálldahus sihke sámiid ruovttuguovllus doaibmi guovllu ja báikkálaš virgeoapmahaččat galggašedje giddet fuopmášumi ovttaveardásašplánaid ráhkadettiin erenomáš fuopmášumi árbevirolaš ealáhusaid boahhtevuođa dorvvasteapmái, sáme gielat bálvalusaid oažžumii ja ovddideapmái sihke oppalohkkái sápmelaččaid ekonomalaš ja kultuvrralaš ovttaveardásašvuoda ovddideapmái ja ollašuttimii.

Bargoministeriija ávžžuha, ahte ovttaveardásašvuodaplánaid ráhkadettiin virgeoapmahaččat barggašedje lávga ovttasbarggu sámiid álbmotválljenorganain ja árbevirolaš áhahusaiguin. Dehalaš livččii maiddái, ahte ovttaveardásašvuoda ollašuvvama čuovvun ja positiivvalaš doarjjadoaimmaid plánen vuodđuduvašedje vejolaš čielggadusbargui, mas sámiid eallindilit ruovttuguovllus guorahallošedje nu viidát ja oppalaččat go vejolaš.

Ovdamearkkat

Čuovvovaččas leat ovdamearkkat das, mo ovttavewardásašvuodaplánema sáhtá ollašuttit ja maid áššiid plánai sáhtá bidjat. Ovdamearkkas 1 (vuodđoplána) ovdanbuktojit dat sisdoalut, maid ovttavewardásašvuodaplána galggašii sisttisdoallat juohke dáhpáhusas, leiba gažaldat beare etnihkalaš duogázii čuohcci plánas dahje mánggavuđot molssaeavttus. Ovdamearkkat 2 - 4 lahkoniit ovttavewardásašvuodaplánema sierra perspektiivvain, muhto dain eai leat šat geardduhuvvon plána vuodđoelemeanttat viidát.

Ovdamearka 1: vuodđoplána

Plánat ja rávvagat

Ovttavewardásašvuodaplána galggašii sisttisdoallat virgeoapmahačča addin rávvagiidda ja guovddáš plánaide gullelaš ovttavewardásašvuoda ovddideami ja dorvvasteami. Dat guoská earret eará sierralágan hálddahusa ja doaimmaid guoski rávvagiid sisdoaluid, boađusplánema, resurssaid juohkášuvvama guoski eará plánaid ja doaimmanstrategiijaid plánema ja sisdoaluid.

Áššehasbálvalusat ja bargovuogit

Ovttavewardásašvuodaplánaide lea buorre bidjat, virgeoapmahašdoaimma luonddu mielde, áššehasaiguin deaivvadeapmái ja bargovugiide gullelaš sisdoallogažaldagaid nugo vuorrováikkuhusa, dieđu juohkima, ovttaskas olbmo vuoigatvuođadorvvu ja iehčanasvuoda gudnejahttima ja kultuvrralaš vugiide gullelaš gažaldagaid. Erenomáš fuopmášumi galggašii giddet rávvema plánemii ja geavtlaš ordnemiidda, vuoi sáhtá sihkkarastit buot áššehasjoavkkuid duođalaš beassama bálvalusaid ollái. Plánai sáhtá merket buresge konkrehtalaš áššiid nugo ovdamearkan sierralágan vejolašvuođaid geavahit tulkka áššehasbarggus, iežasgielat bálvalusaid dahje eará go suoma- dahje ruotagillii addojuvvon bálvalusaid ja áššiiddikšumii várrejuvvon áiggi. Seammaláhkai sáhtá smiehttat vejolašvuođaid ráhkadit materiálaid sierra gielain ja álkkes gielain, ordnet sierralágan dieđihandilálašvuođaid ja eará rávvema.

Vealaheami fuopmášepmi

Njulges ja erenomážit eahpenjulges vealaheami dovdáma virgeoapmahačča doaimmain ja doaimmanbirrasis sáhtá buoremusat ovddidit bargiid skuvlemiin ja lasihemiin didolašvuoda ovttavewardásašvuodagažaldagaid birra virgeoapmahačča doaimmanbirrasis. Báljes dieđu juohkin ii dábálaččat leat doarvái, muhto dárbbášuvvojit skuvlenhámit, gos lea vejolašvuohta oassálastit ja gulahallat, dakkárat leat ovdamearkan bargiide dárkkuhuvvon skuvlenbeaivvit. Ovttavewardásašvuodaplánai livččii buorre merket dan geasa, man dávjá ja man hámis skuvlejupmi addojuvvo sihke geas lea ovddasvástádus skuvlejumi skáhppomis ja fállamis.

Vealaheapmái darváneapmi

Plánas lea dárbu meroštallat konkrehtalaš meannudanvugiid ja ovttasbargohámiid, go virgeoapmahaš reagere vealahandáhpáhusii. Meannudanvuogit sáhttet guoskat a) virgeoapmahačča fuopmášan dahje áššehasa bokte ožžojuvvon dieđu njuolgggo vealaheamis ja b) doaimma bohtosiid vuodul boahtán eahpádusa eahpenjulges vealaheami vejolašvuođas. Ovdamearkan njuolgggo vealaheami vejolašvuođas (a) lea eahpádus, ahte virgeoapmahačča skáhppon bálvalus ásaha geavaheaddjiid sierraárvosaš sajádahkii etnihkalaš duogáza vuodul dahje sisttisdoallá sin guoski vuoduhis gáibádusaid. Eahpenjuolgggo vealaheami vejolašvuođas (b) sáhtá leat jearaldat

ovdamearkan dalle, go doaimma bohtosiin leat stuorra erohusat válđoálbmoga ja etnihkalaš vehádagaid gaskkas.

Vealaheami eastadeapmi

Ovttaveardásašvuodaplána lea odđa gaskoapmi virgeoapmahažžii ovddidit doaimmaidis ja bálvalusaidis kvalitehta. Vuoi dat buoremusat bálvalivčče dán dárkkuhusa, galggašii deattuhit dan čilgema, mo ovddiduvvojit ovttaveardásašvuoda lasiheapmái ja ovddideapmái siktejeaddji doaimmat. Dat sáhttet leat bargiid skuvlema ja bargovugiid ovddideami lassin positiivvalaš sierradoaimmaid plánemii gullelaš áššit. Dáid osiin plána ráhkadettiin sáhtta mángii geavahit ávkin ovddit vásáhusaid ja sierralágan geahččalemiin ja prošeavttain gávnnavuvvon buriid vuogádagaid. Ovdamearkkat dákkár buriid vuogádagain leat sierralágan ovttasbargovuogit joavkkuiguin, geat leat váras gártat vealaheami vuollái, sin gullan doaimmaid plánemis ja geavaheamis konsultaveahkin. Juo stáđásmuvvan buriin vuogádagain, nugo áššehasain ožžojuvvon dieđuid ja kritihka skáhppomis, galggašii boahtevuođas válđit vuhtii maiddái sierra vehádagaid.

Erenomáš fuopmášumi plána ráhkadettiin galggašii giddet geavatlaš doaimbajuid plánemii ja vuohká, mainna virgeoapmahaš dieđiha doaimmaidis birra sierra vehádagaide. Mángii árbevirolaš dieđiheami vuogit nugo dieđáhusat ja reivvet, eai leamašan doarvái. Dan dihte livččege dehalaš ovddidit molssaevttolaš ja bálddalas dieđiheami hámiid dan sihkkarastima dihte, ahte virgeoapmahačča diehtu juksá buot čuožáhtjoavkkuid. Njálmmálaš gulahallama ja dieđihandilálašvuodaid lassin sáhtta geavahit ávkin vehádagaid iežaset dieđihankanálad ja servviiguin dahkkon dieđihanovttasbarggu.

Čuovvun ja árvvoštallan

Plánai galggašii merket dan ollašuvvama čuovvumii gullelaš áigedávvaliid ja ovddasvástádusaid. Seammaláhkai dasa galggašii bidjat virgeoapmahašdoaimma čuovvumii ja árvvoštallamii gullelaš gažaldagaid nugo áššáigullelaš čuoggás lea ovddabealde govviduvvon.

Ovdamearka 2: guovlluguovdasaš plána

Guovlluguovdasaš virgeoapmahaččat sáhttet mángii álkidahttit ja doarjut báikkálašvirgeoapmahaččaid ovttaveardásašvuodaplánema. Muhtin eará oktavuodain guovlluguovdasaš málleplánat leat gávnnavuvvon buorre bargoneavvun ja ávki leamašan maiddái bargočoahkkimiin, ráđđádallanbeivviin ja eará guovlluguovdasaš dáhpáhusain, maid oktavuodas leamaš vejolašvuolta ságastallat ja dieđihit odđa hástalusain ja bargguin. Guovlluguovdasaš málleplánaid sáhtta ráhkadit ovdamearkan nu, ahte vásttolaš guovloirgeoapmahaš ja báikkálašvirgeoapmahaččat ráhkadit ovttas plána vuodu, mii dasto dievasmahtto ja konkretiserejuvvo báikkálaš dárbbuid ja diliid rájes.

Vejolašvuodat doarjut ja ollašuhttit ovttaveardásašvuodaplánema iešguđet guovllu vuodul leat mánggaláganat ja iešguđet hálldahus galgá bargat daid guoski čovdosiid iežas vuolggasajiin ja vejolašvuodain. Guovllu ovttasbarggu sáhtta bargat nu seammá hálldahusa sierra dásiid gaskka go gielddaid gaskasaš guovlluguovdasaš ovttasbargun. Guovlluguovdasaš plánema ovdun lea earret eará plánaid sullalasuolta, veardádallanmunni ja oktasaš čuovvuma vejolašvuolta.

Ovdamearka 3: buot doaimmaide guoskevaš

Idealan livčče, juos ovttaveardásašvuodaplánema sáhtášii laktit nu njuovžilit go vejolaš virgeoapmahačča dahje viidásut organisašuvvna ovddidanproseassa oassin, ja ná doalvut dan buot

doaimmaide guoskevažžan doaibmanstrategiijaid ja - plánaide. Go gielddaid dásis sierra virgeoapmahaččaid bargguid luondu molsašuddá oallege olu, sáhtta leat jierpmálašge eandalitge stuorát báikegottiin, ahte sierra hálddahussuorggit plánejit ja čuovvot doaimmaideaset ovttaveardásašvuoda goittotge muhtin osiin iežaset vuolggasajiin. Nuppe dáfus smávit báikegottiin dilli sáhtta leat nuppežiid.

Ovttaveardásašvuodaplána sáhtta laktit eará plána oassin, juos ii leat jierpmálaš ráhkadit dan sierra. Muhtin gielddain leat válmmaštallon oalle viiddes mánggakulturprográmmat dahje rasismma/vealaheami vuostáš prográmmat, maid oktavuhtii ovttaveardásašvuodaplána heive erenomáš bures. Juos ovttaveardásašvuodaplána háliduvvo laktot gieldda ruovttuiduhttinprográmma oassin, galggašii váldit vuhtii, ahte sisafárrejeaddjiid lassin plána guoská maiddái eará etnikkalaš vehádatjoavkkuid go sisafárrejeaddjiid (ng. dološ vehádagat, sisafárrejeaddjiid mañisboahttit jne.) ja dan galggašii maiddái čielgasit buktit ovdan. Dán dáhpáhusas ruovttuiduhttinprográmmaid ođastemis livččii buorre geavahit ávkin maiddái románaid ovddasteaddjiid áššedovdamuša. Juos fas gávnnavuvvo sierra ovttaveardásašvuodaplánai, sáhtta dan sisdoaluid geavahit ávkin ruovttuiduhttinprográmmain, mat ruovttuiduhttinlága vuodul sisttisdoallet doaimmaid etnikkalaš dásseárvvu ja buriid etnikkalaš gaskavuodaid ovddideami várás (493/1999, M.118.2002, 7 §).

Ovttaveardásašvuodaplánema sáhtta ollašuttit njuovžilit ovdalis máinnašuvvon prográmmaid ja plánaid ođasmahttinproseassa oassin; seammaláhkai ovttaveardásašvuoda ollašuvvama čuovvuma ja árvoštallama sáhtta ollašuttit daid čuovvuma ja bohtosiid giedahallama oassin.

Ovdamearka 4: mánggavuodot plána

Suoma dilis mánggavuodot, mánggaid vealahanvuodustusaid vuhtii váldi lahkonanvuohki ovttaveardásašvuodaplánemis addá mánggalágan ávkkiiid. Mánggaid vealahanvuodustusaid gokči plána lea mángga virgeoapmahačča buohta eanet mearkkašahti ja vástida oppalaččat olbmuid ja joavkkuid dárbbuide, geat leat várás gártat vealaheami vuollái. Ovdamearkan seamma áigge, go álbmotjoavkkut nuppástuvvet etnikkalaš ja gielalaš vuodu dáfus viidásabbon, dat maiddái boarásmuvvá. Ahkeolbmuid meari lassáneapmi fas ásaha ođđa gáibádusaid nu hálddahussii go bálvalusaid fállamii.

Organisašuvnnaid beaktivuoda ja njuovžilvuoda sáhtta lasihit ovddidemiin doaibmanbirrasa dakkárin, mas juohkehaš doaibmi sáhtta juksat nu buorre bohtosa go vejolaš ja mas giige ii vealahuvvo. Juos ovdamearkan bargoservošis lea vealaheapmi dahje heađušteapmi seksuálaiešvuoda dahje oskku vuodul, gillájit dáid olbmuid lassin earáge bargoservoša lahtut heajos vuoiŋŋa ja heajut beaktivuoda dihte.

Sierra joavkkuid dárbbuide guoski positiivlaš doarjjadoaimmaid lea sivva plánet ovtta máinnašuvvon joavkkuid ovddasteaddjiiguin. Ná sáhtta jo álggos ráhkadit viiddes ja konkrehtalaš plána, man ollašuttimiin virgeoapmahaš sáhtta ovddidit viidásabbotge mánggahámatvuodapolitiikka. Ovttasbargu veahkeha maiddái garvit unohas čovdosiid ja sihkarastá earret eará dan, ahte buot fysihkalaš easttahasvuoda dáhkideaddji dahkkit váldojit vuhtii. Buorit vásihusat viiddes ja mánggaid sierra vuodustusaid guoski lahkonanvuogis leat ožžojuvvon earret eará dásseárvoplána oasil.

Virgeoapmahaš sáhtta ráhkadit ovttaveardásašvuodaplána maiddái bargoaddi rollas, vaikke plána ráhkadangeatnegasvuohka ii dan gáibit. Juos virgeoapmahaš gávnaha, ahte guorahallá ovttaveardásašvuoda ovddideami doaimmainis oppalaččat vuhtii váldimiin maiddái bargoaddi rolla, sáhtta leat jierpmálaš laktit dásseárvolága mielde dásseárvoplána ja ovttaveardásašvuodaplána. Go dásseárvoplána ja ovttaveardásašvuodaplána ovttaštahttoj, de sáhtta garvit badjálaš plánema,

čuovvuma ja dili ovdáneami árvvoštallama. Dán dáhpáhusas ovtaveardásašvuodaplánai biddjojit virgeoapmahačča olgguldas doaimma lassin (gč. ovdamearka 1) semmasullasaš siskkáldas ovtaveardásašvuhtii laktáseaddji áššit, maid dásseárvoplánat dál sisttisdollet. Dál jođus leahkki dásseárvolága odastusa gánneha vuhtii váldit plánemis. Lassidieđuid dásseárvoplánemis oazžu dásseárvováljaolbmo internetsiidduin čujuhusas:

<http://www.stm.fi/Resource.phx/tasa-arvo/tasa-arvoaltuutettu/tasuunnittelu.htm>

Lassidieđut ja ovtaveardásašvuoda guoski materiálat:

www.mol.fi/migration

www.join.fi

www.join.fi/seis